

ХРИСТО ДУДЕВСКИ

ОКТОМВРИЙСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ И СЪВЕТСКАТА ЛИТЕРАТУРА ПО СТРАНИЦИТЕ НА ТРУДОВИЯ ПЕЧАТ ОТ 20-ТЕ ГОДИНИ

През периода от края на Първата световна война до началото на 30-те години до голяма степен се полагат идейните и методологични основи на днешната литература. Тогава се изгражда постепенно една нова насока в българската литература, която през 30-те години достига до висока точка на развитие. По това време работят Христо Смирненски, Гео Милев, Димитър Полянов, навлизат в литературата писателите „новопътци“, появява се и младата фаланга от писатели и поети, която създава ядрото на революционната ни литература от 30-те години — Георги Караславов, Христо Радевски, Ангел Тодоров, Никола Ланков, Младен Исаев и др. Каква е политическата и литературната обстановка през 20-те години?

Този период се разполовява естествено на две — времето от 1919 г. до Септемврийското народно въоръжено въстание през 1923 г., когато се начева и осъществява постепенно болшевизацията на партията, и времето след погрома на въстанието до 30-те години. Първият етап се характеризира с огромното влияние на идеите на Октомври върху нашата работническа класа, бедните селяни, демократичната интелигенция и учащите се. У нас се създава истинска революционна обстановка. А проведената през есента на 1919 г. голяма тридесетдневна железничарска стачка по най-внушителен начин манифестира силата и волята за победа на българския пролетариат.

През тези години на легална работа партията разполага със значителен периодически печат, който ѝ осигурява достъп до масите и влияние върху тях. По страниците на списанията „Ново време“ (1919—1923), „Червен смях“ (1919—1923) и „Младеж“ (1921—1923), в „Народна армия“ (1921—1923), във „Везни“ (г. II и III) и „Пламък“ на Гео Милев, в седмичните литературни притурки на „Работнически вестник“ от 1922—1923 г. срещаме в превод обилен материал — стихове, революционна проза, статии за А. М. Горки, А. Блок, В. Брюсов, Д. Бедни или техни изказвания за новите задачи на изкуството и литературата. Изобщо периодът 1919—1923 г. е белязан с небивал творчески подем на народния литературен фронт. Този фронт непрекъснато се попълва с нови, млади поетични сили. Разцветът на прогресивното, демократическото течение в нашата литература има като основа революционния подем на трудещите се, а наред с него — благотворното влияние на Великата октомврийска социалистическа революция и на младата съветска литература.

В тази обстановка изниква и нуждата от създаване на ново изкуство, което да служи на революционните маси. И то не закъснява да се яви.

Най-ярък и най-талантлив негов представител е Христо Смирненски — родоначалникът на социалистическия реализъм в нашата литература. Неговата стихосбирка „Да бъде ден!“ (1922) е книга с историческо значение за новата българска литература.

Деветоюнският фашистки преврат и последвалото го Септемврийско народно въоръжено въстание, организирано и ръководено от Комунистическата партия, е нов етап не само в развитието на партията от теснячество към ленинизъм, но и нов период в историята на нашия народ. „Септемврийското въстание — пише Георги Димитров — издълба такава дълбока бразда между народните маси и фашистката буржоазия, която с нищо не можеше да бъде запълнена.“

Установеният в страната терор и мракобесничество ликвидират почти всички демократични свободи, извоювани от работническата класа в предните години, над печата ляга призрактът на дива и жестока цензура, границите се затварят за всяка прогресивна книга, даже споменаването на Съветския съюз се окачествява като „родоотстъпничество“. Изданията на партията са спрени. Само с цената на огромен морален риск изтъкнатият наш марксист-критик и литературен издател Георги Бакалов успява да осигури издаването на в. „Звезда“ (1924), сп. „Нов път“ (1923—1925) и „Звънар“ (1924—1925), редактирано от Тома Измирлиев и Крум Кюлявков. В тези списания, а така също в „Наковалня“ (1925—1933), редактирано от Д. И. Полянов и във в. „Ведрина“ (1926—1927) на Антон Страшимиров продължават да се печатат художествени произведения от съветски автори, въпреки цензурата, наред със септемврийската революционна литература. Като трибуна на бодрото съветско поетично слово се представя и в. „РЛФ“, започнал да излиза през 1929 година.

Въздействието на Октомврийската революция и съветската литература обхваща и такива писатели, които в периода преди войните стояха в лагера на символизма. Към това ги водеше и развитието на нашата страна. В промеждутъка от 1919 до 1923 г., когато българската буржоазия напълно издаде своята реакционна природа, най-вече с преврата на 9 юни, интелигенцията, и по-специално писателите, бяха поставени пред сериозно изпитание: къде е тяхното място в двубоя между народа и буржоазията. Най-талантливите от тях смело и безвъзвратно скъсват със символизма като школа и прегръщат делото на освободителната работническа класа. Пръв се преориентира Христо Ясенов, който по случай втората годишнина на Октомври написа мъжественото стихотворение „Петроград“. То е трябвало да излезе в брой 3 на „Червен смях“ (15 ноември 1919 г.), но цензурата не го допуска. У близките на Кюлявков се пази нецензуриран екземпляр на „Червен смях“, където намираме „Петроград“ на стр. 7. То е облъхнато от патоса на освободителната мисия на Червената армия, която по това време отбива пристъпите на полските панове и контрареволуционната армия на Юденич около Петроград:

Ти грееш, Петроград, все тъй непобедим
след толкоз тежки дни и пристъпи безплодни —
и сякаш чувам аз през твоя прах и дим
победната тръба на робите свободни.

През 1920 г. Съветска Русия нанася последни и решителни удари на белогвардейските банди и империалистическата интервенция. В разгара на възторга и радостта от тия исторически победи на съветската

власт по най-тържествен начин световният пролетариат празнува третата годишнина от Октомврийската революция. У нас социалистическият печат също отбелязва тази светла годишнина, излизат голям брой статии, а в редица села и градове се провеждат внушителни манифестации. Централният комитет на партията дава за това нарочни указания чрез позива „Тригодишнината от Руската революция“. А в „Ново време“ (г. XX, кн. 5) е поместена юбилейна, програмна статия „Три години от революцията“. Христо Смирненски създава едни от най-хубавите си стихотворения, родени от Октомври и посветени на Октомври — „Червените ескадрони“, „Три години“, „Северното сияние“, „Бунтът на Везувий“. В тях пулсира сърцето на един пламенен революционер интернационалист и патриот. Те са окрилени от вярата, че Великата октомврийска социалистическа революция е историческа необходимост, път на човечеството към един по-висок и по-справедлив социален строй, затова настъпва тъй непреодолимо. С тези произведения Смирненски завоюва име на най-ярък и най-вдъхновен изразител на идеите на Октомври. И това качество на неговата революционна лирика Г. Бакалов изтъква на предно място в рецензията си на „Да бъде ден!“ („Народна армия“, г. II, бр. 14 от 11 март 1922). Перефразирайки думите на Горки, Бакалов нарича Смирненски „... буревестника на утрешния ден“, а стихотворението „Червените ескадрони“ определя като „великолепно славословие на революционната мироосвободителна армия.“

Освен в тези стихотворения Смирненски разработва октомврийска тематика и в своята художествена проза. Това личи от разказа „Василий“ („Народна армия“, г. I, бр. 47). Авторът пестеливо е разкрил образа на селянин-червеноармеец, попаднал в плен при белите. Василий понася мъжествено всички изпитания, уверен в победата на революционните сили. На обезумелия от гняв и нравствено безсилие белогвардейски офицер той спокойно отвръща: „Ех, аз съм пуснал, но вий никога няма да пуснете котва в Русия.“

Съвместно с Крум Кюлявков Смирненски превежда книгата „Поезия рабочего удара“ на Алексей Гастев. Тя излиза в 1925 г. с предговор от Г. Бакалов под заглавие „Химни на труда“. Като четем днес тези страници, изпъстрени с космични образи и неразбираеми алегии, трудно се вярва на предговора, където книгата на Гастев се препоръчва като „нова линия“ в пролетарската поезия. Но издаването ѝ е показателно и заслужава да бъде отбелязано.

За становището на Смирненски към Октомврийската социалистическа революция и съветската литература е писано много и задълбочено — у нас и в Съветския съюз. Да се изясни този въпрос, ще рече да се разкрие един от изворите, който подхранва творчеството на нашия голям пролетарски поет. В тази връзка има едно негово произведение, което особено обръща внимание. Това е есето „Смело, товарищи!“, печатано в сп. „Младеж“ (г. II, бр. 14 от 3 септември 1922).

„Смело, товарищи!“ — това са началните думи в бойния „Марш на Червената армия“, любимата песен на българските трудещи се. Доколко необходимо е било неговото бързо и художествено превеждане на български, говори фактът, че редакцията на „Младеж“ устройва едва ли не конкурс за най-добръ превод („Младеж“, г. II, бр. 36). А знаем, че през тези години Смирненски живее активен организационен живот на партиен член. Съвременниците разказват, че той изпълнявал всяка задача, дори и „най-черната“, възложена му от организацията. Той не веднаж

е бил участник на величествени работнически манифестации. Виденото и преживяното тук му дава потик да напише патетичното „Смело, товарищи!“. По своя революционен патос, подем на лиричното чувство, по силата на идейното внушение то се доближава до „Песен за Буревестника“ на Горки:

„По сивите стени на стария свят не остава нищо велико, нищо свято, нищо, което да плени сърцата, да освежи душите. . .

Но като тътен на лятна буря, но като потоци от огнена лава, стремителни като ураган, светкавични и страхотни идат думите на новия свят. Железна песен на железни милиони:

Смело, товарищи! Те бяха — ние сме!“

На октомврийска тематика пише и Емануил Попдимитров, който преживява през тези години дълбока творческа криза, вълнува се от социални теми и революционни настроения. През 1920 г. той създава поемата „Русия“. За идейно-художествена основа на произведението се взема героичното минало на руския народ, което се тълкува като подготвителен етап за извършването на Октомврийската революция. При това поетът показва определен поглед върху руската история от Наполеоновото нашествие през 1812 г. до Октомври 1917 г. В тези рамки той разгъва сюжета на поемата. Въпреки влиянието на А. Бели (поемата „Христос възкресе“) и А. Блок („Дванадесетте“) „Русия“ на Ем. Попдимитров притежава своя хубост. Тук авторът е успял да се освободи от някои характерни за него сложни конструкции на стиха, от увлечението си в абстрактна маниерност в духа на символизма и да постигне естествена мелодичност. Сега той дири най-уместната дума или израз, за да предаде величието на Съветска Русия. И неговите символи са разбираеми, обогрени с революционен патос. Международното значение на Октомврийската революция той изразява поетично, силно:

— Ти яростно светиш, пламтиш,
с многоцветни огньове в степта,
и в късния час
милиони ръце
се вдигат в нощта
към тебе, огромно Сърце,
проляло кръвта си за нас!

Нашите прогресивни писатели не просто приемат новото, а и правят основни изводи за по-нататъшните пътища в развитието на българската литература, където реализмът се оказва в упадък: „отхвърлен“ от символистите, изгубил предишната си социално-изобличителна сила. През 1919 г. в „Червен смях“ (бр. 5) излиза анонимно „позив“ към българските писатели под заглавие „Ний зовем“. Негов автор е Крум Кюлявков, тогава редактор на „Червен смях“. Той се обръща към „всичко честно и смело“ да застане „под нашите червени знамена“. Пожарите на Октомври осветляват новия път на нашата страна, на нашето изкуство и литература. Вместо „печален гадател на сънища“ поетът трябва да бъде духовен вожд и народен трибун. Това не означава ликвидация на творческата му свобода, както говорят привържениците на принципа за „чистото изкуство“, а открива за пръв път пред творците на художествено слово възможност за действителна свобода.

От партийно правилни позиции Кюлявков изяснява и въпроса за нашето и буржоазното разбиране на патриотизма и защитата на отечеството. Като пример за действителна любов към родината той сочи под-

виг на руските работници и селяни, които с оръжие в ръка изтръгват Русия от помещиците и капиталистите и я превръщат в свое свободно отечество. Ето за кое трябва да се пише, струва си и трябва да се работи.

Борейки се за литература, близка до живота, литература, свързана с борбите на работническата класа, Кюлявков се опълчва против ония вредни идейни влияния, които се представят у нас като „съветски“. Това са различните течения на буржоазния индивидуализъм — акмеизма, футуризма и главно имажинизма. Някои наши писатели, свързани с дребната буржоазия, проявяват особен вкус към поезията на акмеистите и имажинистите. На тази страна обръща внимание и Крум Кюлявков („Работнически вестник“ — Седмична литературно-научна притурка № 9, 1922 г). Той обяснява формалистичния подход на имажинистите към литературата. Техният лозунг е: „победа на образа над смисъла и освобождение на думите от съдържание.“ Това е, пояснява авторът, лозунгът на ония изгубили всяка връзка с живота поети, които, като не могат да възприемат и оценят новото съдържание на живота, новите обществени отношения, се отдават на общия хаос. Тъкмо за това имажинизмът не е и не може да стане изразител на сегашната революционна епоха. „Новото време, заключава Кюлявков, ще роди наистина едно друго течение в поезията, но то ще бъде един нов реализъм, с пламенна любов към света и хората, едно течение, което ще роди. . . революционният пролетариат.“

Против влиянието и увлечението на декадентството пише Тодор Павлов. Към това го потиква и едно запитване от страна на група работници за същината на декадентската поезия. Той правилно определя: „Декадентството — това е „края на века“ на буржоазното изкуство и култура („Младеж“, г. II, бр. 12)“.

Грижата да се насочи по верен път нашата нова поезия е ръководила и Г. Цанев при написване статията „Нашите млади поети“ („Младеж“, г. II, бр. 35). Като изтъква, че българската революционна поезия се е зародила под знака на борбата за социализъм, под влияние на Октомврийската революция, той бележи, че тъкмо това ѝ качество я издига до положение на „тръбач на новия свят“. Героичното, борческото — ето основният, новаторският ѝ характер. Но у отделни автори се наблюдава повече риторичност, на образите не достига поетична завършеност, затова усилията занапред трябва да се съсредоточат и към овладяване на художественото майсторство.

Ще рече, процесът на сближаване и опознаване с творците на съветската литература естествено води до идейно-литературна дружба. И онова, което се посява в 20-те години, дава своите обилни плодове през следващите десетилетия, чак до днес. Това е един продължителен процес на идейно и творческо превъоръжаване, на все по-близко свързване на литературата с комунистическото движение, при което руското съветско литературно влияние играе ролята на благотворен фактор. И прав е Г. Бакалов, когато пише, че идейните течения у нас не само в областта на книжнината, но и в обществения живот, винаги са протичали под непосредственото и дълбоко влияние на руската литература. „От Венелин до Ленин — подчертава той, — от Карамзин до Горки, поколения след поколения у нас живеят с техните идеи и чувства.“

Когато става дума за влияние на съветската литература върху нашата, трябва да се има предвид фактът, че през разглеждания период самата съветска литература изминава крайно сложен процес на идейно-твор-

ческо развитие. Още в годините на гражданската война и главно в НЕП-а здравото ядро от съветски писатели, начело с А. М. Горки се сблъсква с различни литературни групировки, които се опитват под разни форми да възродят буржоазния индивидуализъм, принципа „изкуство за изкуството“ и пр. Те намират конкретен израз в имажинизма, акмеизма, футуризма и други упадъчни течения. Както се посочи, нашите революционни поети и литературни критици вземат активно участие в борбата против тези антиреалистични течения в съветската литература, като неуморно пропагандират успехите на Горки, Серафимович, Бедни, Блок, Маяковски, Безименски, Фурманов, или като пишат статии против българските им изопачители от в. „Слово“, сп. „Златорог“ и др. И не само това: обогатени с опита на Октомврийската социалистическа революция, общувайки активно и творчески с произведенията на съветските автори, те сами се насочват по-бързо и по-резултатно към овладяване метода на социалистическия реализъм. По този път художественото слово става мощно средство за агитация сред масите, за възпитание на трудещите се в дух на социалистическа идейност и пролетарски интернационализъм.

Ето защо, когато в началото на 30-те години в Съветския съюз са налице всички предпоставки за създаване на единен Съюз на съветските писатели, когато социалистическият реализъм намира високохудожествен израз в творчеството на цял отред млади автори като Гладков, Фурманов, Фадеев, Макаренко, Шолохов, Алексей Толстой и други, българската прогресивна литература също се оказва до голяма степен идейно и методологично превъоръжена. Естествено за това спомага и обстоятелството, че мнозина наши писатели и теоретици на литературата прекарват по няколко години в Съветския съюз, където непосредствено се запознават с новите явления и усвояват съветския литературно-художествен и теоретико-критически опит. Така Г. Бакалов живее в Съветската страна от 1929 до 1932 г. Това му помага да преодолее своите идейни отклонения от марксизма, да преоцени (за себе си) по ленински Плеханов. Когато се връща в България, той издава брошурата „Против меншевизма в литературознанието“ (1934), по същество твърде обстойна и строга критика на собствените грешки и увлечения, проявени в книгата „Беседи по изкуството“ (1924). Сега той издига лозунга: „Напред към Ленин!“ Положителните резултати от това преустройство личат в неговите нови статии за Иван Вазов, в книгата за Алеко Константинов, в рецензиите на отделни книги от Л. Стоянов, Г. Караславов, Хр. Радевски, Н. Хрелков, Н. Ланков и други.

Не без значение за творческото израстване е престоят в Съветския съюз за писателя Марко Марчевски (1926—1934). В интервю на „Литературен преглед“ (бр. 12 от 28. XI. 1934 г.) той говори с благодарност за творческата подкрепа, която получава от съветските писатели. „Именно там — признава Марчевски — имах пълна възможност да се отдам изключително на литература.“

★

Октомврийската социалистическа революция е не само най-велик преврат в живота на народите на СССР, но ознаменува началото на нова ера в съдбата на народите от целия свят — ерата на социализма. Затова тя беше приета и поздравена от всички революционни марксисти. През

1919 г. основоположникът на българското социалистическо движение и на революционната марксистическа партия на тесняците Димитър Благоев писа: „Тази именно велика революция, която е известна под името Болшевишка революция, тури началото на новия свят, който коренно се различава от буржоазния. . .“

В трудните години на борба срещу чуждестранната интервенция у нас излизат голям брой преводни и оригинални статии в защита на младата Съветска република, зоват за помощ и солидарност към освободителното дело на въстаналите руски работници и селяни. Партийният печат се стреми да въздействува чрез литературата на масовия читател. Показателна в това отношение е поместената в „Ново време“ (г. ХІХ, 1919, кн. 6) статия „Вчера и днес“ от М. Горки. Като развива лениновата мисъл, че най-изостаналата икономически страна е призвана да извърши първата социалистическа революция и с това да покаже пътя на човечеството към освобождение от капиталистическото иго, великият пролетарски писател заключава: „Всеки, който искрено вярва, че непобедимият стремеж на човечеството към свобода, красота, разумен живот не е безплодна мечта, а напълно реална сила, единствено способна да създава нови форми на живота — . . . всеки честен човек е длъжен да признае всесветското значение на тия дела, които се извършват от най-честните революционери в Русия“.

Или да вземем първомайския брой на „Червен смях“ (г. І. 1920, бр. 16). В превод на Д. И. Полянов се печата стихотворението „Първи май“ от Демян Бедни, изобличаващо лъжите на буржоазните вестници за действителното състояние на класите и класовата борба в Съветска Русия. В същия брой на списанието намираме „Бунтът на робите“ — писмо на Горки до реакционната френска буржоазия, която лицемерно оплаква „жертвите на революцията“.

Когато през есента на 1921 г. Съветска Русия е застрашена от ужасен глад, нашият прогресивен печат, вслушвайки се в призива на Комунистическата партия, организира широка акция за подпомагане на гладуващите братя руси. В „Ново време“, „Младеж“, „Червен смях“ и „Народна армия“ месеци наред се поместват призивни статии, стихотворения и снимки, които агитират нашите трудещи се да се притекат на помощ. Хр. Смирненски се откликва със стихотворението „В Поволжието“ (сп. „Младеж“, г. І, бр. 35) и „Поема за руското дете“, печатано посмъртно в „Нов път“ (г. І, бр. 3).

В края на 20-те години, когато е невъзможно да се говори направо истината за Съветския съюз, у нас се печатат подбрани късове от художествената проза на Гладков, Л. Сейфулина, Ю. Либедински и други, които разказват за революционните преобразования. Например в „РЛФ“ (г. І, 1929, бр. 7) е поместена главата „Общогражданско събрание“ от повестта „Седмица“ на Либедински. Действието се развива на колхозно събрание, обсъжда се въпросът откъде да се достави семе за посев. Присъстващите колхозници проявяват висока политическа съзнателност и дисциплина, преодолявайки залитанията на някои членове.

Така постепенно нашият масов читател се запознава с идеите на социалистическата революция и заживява с тях. И не случайно по-късно, когато се появява преводът на „Разораната целина“ (1936), този забележителен роман на М. Шолохов е буквално разграбен от читателските маси. В победата на колхозния строй в Съветския съюз нашите бедни селяни

виждаха пътя на собственото си избавяне от царския бирник, лихвар и кръчмар.

Идеите на Октомври се разпространяват сред напредничавите работнически, селски и интелигентски слоеве и чрез статиите, преводни и оригинални, за личностите и творчеството на М. Горки, Д. Бедни, А. Блок, В. Брюсов и други. Маяковски, макар и превеждан от Гео Милев, се схваща от литературната критика в началото на 20-те години предимно като поет-футурист. Независимо от това обаче в съзнанието на читателите той се налага като октомврийски, революционен поет. Това ни говори известната статия „И свет во тме светитя“ на Гео Милев, по съдържание най-категоричен протест срещу разсвирепелия фашизъм след Септемврийското въстание. Тук авторът се обръща с нескриван гняв към царския министър да бъде отменен драконовският „закон за защита на държавата“. Той спира нашия културен напредък, като ни лишава от досег с творчеството на такива големи творци като В. Юго, Е. Верхарн и В. Маяковски на това основание, че тяхната поезия е революционна. „Маяковски — продължава Гео Милев, — поетът на руската революция, поетът на милионно-раздвижената улица, открива и внася във всемирната лирика нови тонове, каквито литературата не познава преди него; долавя и създава в поезията нещо ново: стихийния ритъм на безименната, раздвижена маса; създава нова поезия, ново изкуство. . .“ („Пламък“, г. I, кн. 1).

Като се има предвид, че Гео Милев е познавал Маяковски само от периода на „Наш марш“, „150,000,000“ и „Мистерия-Буф“, то не може да не се признае относителна точност в оценката му на руския поет. Но главното е в това, че в негово лице той вижда родоначалника на съвременната социалистическа лирика и като такъв го препоръчва на своите читатели.

Интересен за отношението към Маяковски е и фактът, че в една от литературните страници на в. „Звезда“ (г. I, бр. 48) се помещава откъс от книгата „Руската поезия вчера, днес и утре“ на В. Брюсов, където Маяковски се характеризира по следния начин: „Той бе един от ония, които се отнесоха към Октомври не като към външна сила, . . . но като към велико явление на живота, с което той сам е органически свързан.“

И още: „Стиховете на Маяковски принадлежат към най-прекрасните явления на петилетието (1918—1923 г. — Хр. Д.): техният бодър слог и смела реч бяха съживителният фермент на нашата поезия.“

Очевидно тази преценка на видния руски поет Валерий Брюсов, застанал под знамената на Октомври, е имала голямо значение за правилното възприемане на поезията на Маяковски от неговите български колеги.

У нас се отразяват и споровете, които се водят в младата съветска литература. Партийният печат се стреми да осведомява вярно своите читатели, да ги ориентирва. Характерно е например препечатването на писмо на група червеноармейци (в. „Правда“, 14. XII. 1922 г.) в отговор на изказаното мнение от В. Брюсов в поменатата по-горе книга „Руската поезия вчера, днес и утре“. Авторите на писмото излизат в защита на поезията на Демян Бедни, която в оценката на Брюсов е сведена до „злободневни стихове“. В „Работнически вестник“ (Седмична литературно-научна приурка № 32, 1923 г.) четем: „Демян Бедний е наш поет, поет на революцията, поет на въстаналия народ, възлюбеният поет на Червената армия. Него ний почитаме; в неговия ритъм ний чувствуваме силата на революцията, неговите образи ни трогват. Във всяка строфа ний виждаме душата на армееца, на работника, на селянина.“

Ако това е „злободневност“, то разбира се Демян Бедний е злободневен; той би бил чужд за нас, ако не беше злободневен, т. е. революционен.“

В 20-те години един от най-„оспорваните“ автори от белоемигрантската интелигенция е поетът Александър Блок. Особено след неговата смърт се засилват интригите около следоктомврийското му творчество, създават се всевъзможни измислици, които „доказват“ разочарованието му от болшевиките и революционна Русия. На тези приказки дава ухо и нашата литературна реакция. В буржоазния вестник „Слово“ (от 29. I. 1923 г.) този поток от лъжи за автора на октомврийската поема „Дванадесетте“ се излива в най-гнъсна форма. Като взема повод от писаното в „Слово“, Г. Цанев излиза с нарочна статия, където изнася истината за жизнения и творчески път на Блок след Октомври. Статията е озаглавена „Падането“ на Александър Блок“ („Работнически вестник“, Седмична литературно-научна притурка, № 33, 1923 г.). Не е истина, че големият руски поет е изменил на своя народ. Напротив, като истински патриот и гражданин той здраво свързва нова Русия със следоктомврийското си творчество. В подкрепа на това разбиране Г. Цанев привежда думите на М. А. Беке-това, леля на поета: „Той считаше за измяна това. Да напусне родината си, когато тя е болна — смяташе за невъзможно.“

Ще добавим, че за Блок се пише у нас още в 1921 г., по случай неговата ранна смърт („Везни“, г. III, № 1, 15. X. 1921 г.). Гео Милев, този голям „търсител и сторонник“, по израза на Д. И. Полянов, на новата пролетарска поезия, идеща от Съветска Русия, проявява жив интерес към следоктомврийското дело на поета (откъси от „Дванадесетте“ той печата във „Везни“, г. II, кн. 2), и досегът с него се оказва крайно благотворен за собственото му развитие от индивидуализъм и имперсионизъм към социални теми и революционно творчество. Чрез съдбата на Блок Гео Милев разбира и действителното значение на големия творец. „Блок е Русия“ — пише той. — И това именно дава истинско величие на таланта, възвисява един талант над другия, възвисява таланта до гения: когато художникът е манифестация на колективната народна душа. . .“

Сякаш в доказателство на тази мисъл в същата книжка на „Везни“ излизат стихове от Блок (в превод на Н. Хрелков): „На Куликовското поле“ и „Епилог към „Дванадесетте“. Ще цитирам първите два куплета от „На Куликовското поле“. Те са синовен израз на обичта на Блок към родината, писани в периода на реакцията от 1907—1910 г. Но и през 20-те години те запазват своя ярък обществен резонанс:

О, моя Рус! Невесто моя! болно
прозира дългий път —
като на горд татар стрелата волна,
впит в нашата гръд.
Път през полята, път през скръб и тайна,
Родино — твойта скръб.
Без страх вървя през таз мъгла безкрайна,
с теб, образ скъп.

М. Горки, упражнил огромно революционизиращо въздействие върху нашия народ още преди Октомври, сега се превръща в истински учител на всички честни хора. Неговите книги, в оригинал и превод, продължават да бъдат едни от най-четените; особено нараства популярността на романа „Майка“, който се превръща в „учебник на живота“, школа за революционна пролетарска идейност. Достатъчно е да се каже, че за по-малко от две десетилетия, в период на тежка антифашистка борба, „Майка“ се преиздава на български три пъти (в 1924, 1935, 1940 г.).

В лицето на Горки нашите прогресивни писатели виждат своя всепризнат учител. Като най-ревностен негов преводач и тълкувател у нас работи Г. Бакалов. Може би той най-много спомага за налагането му в България като родоначалник на литературата на социалистическия реализъм. Бакалов не изпуска случай да не привлече в полемичен план опита на Горки като най-добър, да го не препоръча като школа на младите български поети, да не изтъкне страстно партийния характер на неговото творчество („Работн. в-к“ — Седмична литературно-научна притурка № 17, 18, 1922 г.).

По отношение на цялата наша култура и литература по-специално този период се характеризира като период на системно и последователно възприемане естетическите възгледи на В. И. Ленин. Нашият работнически печат по различен повод, неуморно и с ясно разбиране на конкретните наши задачи запознава своите читатели както с личността на Ленин, така и с безсмъртните му идеи. Тук материалът е твърде обилен, затова ще изтъкна по-важните статии от Владимир Илич и за него.

По случай третата годишнина от Октомврийската социалистическа революция „Червен смях“ излиза в специален брой (г. I, бр. 42, 5 ноември 1920). На корицата е даден портретът на Ленин. А на стр. 3 стои стихотворението „Москва“ на Хр. Смирненски, посветено на III конгрес на Коминтерна. В следващите броеве на „Червен смях“ се срещат множество карикатури против западноевропейската и българската буржоазия, където фигурата на Ленин се взема като синоним на Съветска Русия. Доколко великият вожд на световния пролетариат спечелва сърцата и на българските трудещи се говори Илюстрираната притурка на „Работнически вестник“ от 7 ноември 1922 г. Цялата притурка съдържа материали, посветени на Ленин, по случай неговото оздравяване. В редакционната статия с топли думи се поздравяват руските работници и селяни, че „великият кормчия е поел отново ръководството на кораба на всечовешкото освобождение“. В превод на Д. И. Полянов се печата стихотворението „Нима не съм аз прав?“ от Демян Бедни, израз на радостта на съветските хора от възстановеното здраве на Владимир Илич. При този нарастващ интерес към делото на Ленин се публикува за пръв път у нас неговата бележитата статия „Партийна организация и партийна литература“ под заглавие „Партийната литература. (Из съчиненията на Ленин)“ („Ново време“, г. XXII, 1923, кн. 10). Това има много голямо значение за по-нататъшното правилно насочване на нашата литература и литературна критика по ленински път. Макар че в нашите революционни вестници и списания намират място и работи на троцкистите „литературоведи“, нашите най-видни прогресивни писатели, литературни теоретици и критици избягват или бързо преодоляват много от грешките на Пролеткулта. Така ленинските идеи помагат на Г. Бакалов да оцени по-вярно и исторически с по-трайна перспектива стихосбирката „Да бъде ден!“ на Смирненски. (По случай второто издание на „Да бъде ден!“, „Ново време“, г. XXII, кн. 13 и 14). Че Бакалов се ръководи от статията „Партийна организация и партийна литература“ на Ленин в своята редакторска и литературно-критична дейност личи и от това, че в „Нов път“ (г. I, кн. 5, 1 февруари 1924), отбелязвайки смъртта на Владимир Илич, наред с другите материали, препечатва края на интересуващата го статия, като ѝ дава свое заглавие „За свободата на изкуството“. Но под черта е обяснено: „Из статията на Ленин „Партийна организация и партийна литература“ от 13 ноември 1905.“

За трети път „Партийна организация и партийна литература“ се явява в „РЛФ“, г. I, бр. 12. По понятни за читателя причини тя излиза в не-

пълнен вид, без подпис и с видоизменено заглавие — „Литературата на работническата класа.“

Интересът към статията „Партийна организация и партийна литература“ отразява отношението на нашата прогресивна литература от 20-те години към литературното, философско-теоретическо наследство на В. И. Ленин. Това е един още непроучен момент в борбата за социалистически реализъм в българската литература, за ленинско литературознание и литературна критика.

Интерес към литературните възгледи на Ленин показва и Антон Страшимиров. В редактирания от него в. „Ведрина“ (1926—1927) той печата голям брой стихове на съветски поети, късове от художествена проза и статии за съветската литература. „Ведрина“ има определено антифашистки, трудово-борчески облик. Страшимиров публикува и част от Лениновата статия „Лев Толстой като огледало на руската революция“ (от началото на третия абзац), която тук е наречена „Два полюса“. Ленин за Толстой“ („Ведрина“, г. I, бр. 1).

Накрая трябва да се отбележи, че, следвайки поетическата традиция на Горки, Маяковски, Бедни, Брюсов, Безименски във възсъздаване образа на Ленин, нашите поети също се опитват да пишат за него. Наистина техният глас е силно приглушен и не всеки от тях разбира главното у Владимир Илич, но самият факт, че пишат за Ленин е показателен за притегателната сила на неговото революционно дело. Първото стихотворение от български автор, посветено на Ленин, принадлежи на Д. И. Полянов. То е патетичен отзвук за кончината на безсмъртния вожд (в. „Звезда“, г. I, 1924, бр. 48). В първомайския брой на „Наковалня“ (бр. 73, 1927 г.) е поместено стихотворението „Първи май“ на Никола Ланков, където четем следния куплет:

Небето е сякаш огромна трибуна,
и слънцето — Ленин трибун,
в зеления блясък на майската утрин
народът се сбира на празник и бунт.

През 30-те години вълнуващи стихове за Ленин създават Мл. Исаев и Хр. Радевски. Под въздействието на поемата „В. И. Ленин“ на Маяковски темата за Владимир Илич се утвърждава като една от най-актуалните и нейното успешно осъществяване става въпрос на революционна чест за писателите антифашисти.

★

Този бегъл преглед дава само частична представа за връзките между българските писатели и литератори с младата съветска литература и за влиянието ѝ у нас. Под въздействието на идеите, които носеха произведенията на нейните творци, се оформяваше младата революционна генерация в българската литература. Тези идеи стигаха до читателя с помощта на революционния печат и също създава у него една нова култура, едно ново естетическо чувство. Нашият читател не само „поглеждаше“ в Съветската страна, а и попадаше под влияние на ония емоции, идеали и стремежи, които вълнуваха съветския човек. Така се сродяваха българският писател и българският читател със съветската литература още през 20-те години. И този процес доведе естествено до голямото, дълбоко и плодотворно влияние, което упражни съветската художествена литература у нас особено през 30-те години, влияние не пресекнало и до днес.